

راهبرد معیشت پایدار در توسعه‌ی روستایی

محمد اسدالهی^۱، فاطمه کاظمیه^۲

۱- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز

۲- استادیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز

kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

چکیده

از مهمترین رهیافت‌های تحلیلی نوین در توسعه روستائی، رهیافت معیشت پایدار است که در سال‌های اخیر به منظور توسعه روستائی و کاهش فقر مورد توجه قرار گرفته است. معیشت پایدار روستائی، از جمله رهیافت‌هایی است که سعی دارد مشکل فقر و آسیب‌پذیری خانوارهای روستائی را بر طرف کند. رهیافت معیشت پایدار در طول سال‌های گذشته، یکی از بهترین روش‌ها برای پرداختن به توسعه مناطق روستائی بوده است و از رویکردهای تحلیلی جدید در زمینه توسعه روستائی است. راهبرد های معیشتی شامل موفقیت‌ها و هدف‌هایی هستند که از طریق دارایی‌های معیشتی به آن‌ها دست می‌یابند، از جمله راهبرد های معیشتی می‌توان سرمایه‌های پنج‌گانه (انسانی، مالی، طبیعی، فیزیکی، اجتماعی) که جز مهمترین ارکان راهبرد های معیشتی هستند را در نظر گرفت. معیشت پایدار در کشورهای پیشرفته شروع و شکل گرفته است و باید به عنوان ابزاری برای بهبود وضعیت معیشتی مردم در بیشتر کشورهای فقیر و یا در حال توسعه مدنظر قرار گیرد، و از آن به عنوان راهبردی برای توسعه روستائی استفاده شود.

واژگان کلیدی: توسعه روستائی، معیشت پایدار، راهبردهای معیشتی، سرمایه‌های معیشتی

مقدمه

از مفهوم توسعه تاکنون تعاریف گوناگونی شده است، ولی اینکه واقعا مفهوم توسعه چیست و چه مفهومی را می‌رساند صاحب نظران هنوز به اجماع جهانی نرسیده‌اند. با بررسی تعاریف مختلفی که از واژه توسعه شده است، می‌توان دریافت که در زمینه مفهوم آن پراکندگی افکار و عقاید وجود دارد، بطوریکه رسیدن به یک تعریف و مفهوم جامع از توسعه بسیار دشوار به نظر می‌رسد. توسعه در فرهنگ دهخدا به معنی فراخی و وسعت آمده است که به صورت توسعه دادن، توسعه پیدا کردن و توسعه یافتن به کار می‌رود. توسعه از مفهوم رشد همه جانبه بدون محدودیت غالب استفاده می‌کند. تا اواخر دهه شصت میلادی، توسعه فرایندی صرفا اقتصادی به شمار می‌آمد و شاخص‌های اقتصادی معرف توسعه بودند و از آن پس به تدریج اقتصاد گرایی توسعه رنگ باخت و عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی بیشتر مورد توجه قرار گرفت (ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۱۱). توسعه فرایندی است که متضمن بهبود مداوم در همه عرصه‌های زندگی انسانی، اعم از مادی و معنوی و بهبود بنیان‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی باشد، که انسان در این فرآیند به حیاتی با عزت نفس و اتکاء به خود همراه با گسترش دایره انتخاب در محدوده پذیرفته شده دست می‌یابد (کریم، ۱۳۹۴: ۶).

توسعه پایدار

توسعه پایدار عبارت است از: توسعه ای که نیازهای کنونی جهان را تأمین می کند، بدون اینکه توانایی نسل های آینده را در بر آوردن نیازهای خود به مخاطره بی اندازد (برنامه عمران سازمان ملل متحد، ۱۳۷۷). کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه نیز توسعه پایدار را چنین تعریف می کند: جریان تغییری در استفاده از منابع، هدایت سرمایه گذاری ها، سمت گیری توسعه فن آوری و به طور کلی، تغییر نهادی است که با نیازهای حال و آینده سازگار باشد (نصیری، ۱۳۷۹). همین طور، به تعبیر سازمان بهره وری آسیا، توسعه پایدار راهبردی برای ارتقاء بهره وری و عملکرد زیست محیطی در راستای توسعه همه جانبه است که هدف آن ارتقاء مستمر کیفیت زندگی انسان است (Apo, ۲۰۰۵). سازمان جهانی خواروبار و کشاورزی (فائو) نیز متأثر از تعریف کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه نیز توسعه پایدار را اینگونه تعریف می کند: توسعه پایدار عبارت است از مدیریت و حفظ منابع پایه طبیعی و هدایت تغییرات فناوری و سازمانی به گونه ای که احتیاجات حال و آینده انسان را تأمین و برآورده سازد. توسعه پایدار موجب حفاظت زمین، آب، گیاه و منابع ژنتیکی حیوانات می شود از لحاظ زیست محیطی مخرب نیست، از لحاظ فنی، مناسب و از نظر اقتصادی و اجتماعی قابل قبول است (بانک جهانی^۱، ۲۰۰۸).

مفهوم معیشت

معیشت به معنای تفکر در مورد دسترسی به دارایی ها و مدیریت برای نگهداری آن هاست، معیشت به معنای زندگی و زنده بودن، توانایی ها، دارایی ها و فعالیت هایی است که برای زندگی و زنده بودن مورد نیاز است (چمبرز^۲، ۲۰۰۵). معیشت شامل تواناییها (فروشگاه ها، منابع و میزان دسترسی و فعالیت های مورد نیاز برای استفاده از زندگی است (مبایو^۳ و همکاران، ۲۰۱۰) در نتیجه معیشت متنوع روستایی در قالب فرایندی تعریف می شود که از طریق آن، جامعه روستایی به کسب منافع و درآمدهای متنوع پرداخته، توانایی پشتیبانی اجتماعی برای بقاء و نیز بهبود استانداردهای زیستی روستائیان را فراهم می سازد (داویس^۴ و همکاران، ۲۰۰۹:۱). معیشت با تأکید بیشتر بر دسترسی به دارایی و فعالیت های متأثر از روابط اجتماعی (جنسیت، سواد، طبقه، نژاد، قومیت و اعتقادات و نهادها شکل می گیرد (آلیس^۵، ۱۹:۲۰۰۰). معیشت شامل تولدانی ها، دارایی ها (هر دو مادی و منابع اجتماعی) و فعالیت هایی است که برای زندگی لازم هستند (افتخاری و همکاران، ۲۰۱۳:۹۰). در واقع معیشت صرفاً به معنای فعالیت هایی که درآمدی را برای خانوار به دست می آورد نیست، بلکه نهاد های اجتماعی، روابط فراخانواری و سازوکارهای دسترسی به منابع در طول دوره زندگی نیز در بر می گیرد (جمعه پور و احمدی، ۱۳۹۰). پژوهشگران معتقدند که مردم در نواحی در حال پیشرفت و کشورهای جهان سوم، معیشت خود را از میان مجموعه ای از دارایی ها و سرمایه ها شکل می دهند و شناخت معیشت آنها از طریق شناخت این چارچوب امکان پذیر خواهد بود. رویکرد معیشتی، فقر را ناکافی بودن درآمد می داند.

مفهوم معیشت پایدار

با در نظر گرفتن اهمیت و نقش تأثیرگذاری که معیشت پایدار در زندگی خانوار روستایی دارد، همچنین افزایش نرخ بیکاری در بین جوامع روستایی و عدم توانایی در برآورده ساختن نیازهای اولیه زندگی که ناشی از نبود یک معاش پایدار است، توجه به این

^۱ World bank

^۲ Chambers

^۳ Mobaiwo & Stronza

^۴ Davies & Hossain

^۵ Ellis

موضوع از ضروریات است، مادامی که زندگی خانوار روستایی با چالش فقر در پی نبود حداقل استانداردها برای زندگی مواجه شود، موجب تحت شعاع قرار گرفتن تمام ابعاد زندگی آنها میشود، مشکلات وسیعی در سطح گسترده از جمله مسائل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و روانی به وقوع می پیوندد، از این رو توجه به برقراری یک معاش پایدار در سطح خانوار روستایی پایدار در اولویت ویژه ای قرار می گیرد. مفهوم معیشت پایدار با کار رابرت چمبرز و مؤسسه مطالعات توسعه در دانشگاه ساکس آغاز شد. در فرهنگ آکسفورد، معیشت پایدار وسیله ای حمایتی تعریف شده است که صرفاً برای مصرف و درآمد نیست، بلکه وسیله ای برای زندگی ایمن محسوب میشود. مفهوم مهم و مرکزی در ایده معیشت پایدار، ایمنی معیشت است که کمیسیون جهانی توسعه محیط زیست آن را اینگونه تعریف کرده است: «معیشت به عنوان ذخایر کافی و جریانی از غذا و پول نقد تعریف شده است که برای تأمین نیازهای اساسی ضروری اند، منظور از امنیت نیز ایمنی مالکیت یا دسترسی به منابع و فعالیتهای درآمدزاست که ذخایر و دارایی هایی را برای خنثی کردن خطر یا بهبود منابع تولید برای خانوار شامل میشود. امنیت معیشت پایدار را می توان از طریق مالکیت زمین، ماهیگیری، شکار، استخدام پایدار با حق الزحمه کافی یا مجموعه ثانوی از فعالیت ها در روستاهای مختلف به دست آورد (شن)^۱، معیشت پایدار اساساً هم معنی ایجاد معیشت هایی است که در آن، افراد در کسب منابع مالی کافی به منظور تأمین نیازهای اساسی خود همچون غذا، لباس و مسکن توانمند هستند. در این فرایند، مردم به داشتن یک زندگی آبرومندانه و در راستای پایداری، موفق هستند. بنابراین معیشتی پایدار است که در برابر شوکها و فشارها مقاوم بوده و قابلیت بازسازی خود را داشته و توانایی حفاظت از توانایی ها و دارایی های خود در حال و آینده داشته باشد (کارنی)^۲، ۴۰:۱۹۹۸).

با وجود تعاریف مختلف از معیشت پایدار، یکی از مهمترین تعاریف معیشت پایدار متعلق به چمبرز و کانوی است که بیان می کنند: معیشت از قابلیت ها، دارایی ها (انبارها، منابع و حق دسترسی به منابع و فعالیتهای شغل ها) لازم برای گذراندن معاش تشکیل شده است به عبارت دیگر معیشت هنگامی پایدار است که بتواند با فشارها و شوکها سازگار شده و بهبود یافته، قابلیت های دارایی ها و منابع طبیعی خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت های معیشت پایدار را برای نسل آینده نیز فراهم آورده و همچنین منافع خالص را برای معیشت دیگران در سطوح ملی یا محلی و در کوتاه مدت یا بلند مدت ایجاد کند (کانوی)^۳ و همکاران، ۱۳۹۲).

رویکرد معیشت پایدار

رویکرد معیشت پایدار، از بستر و نظریه توسعه روستایی نوین برخاسته است و به عنوان یکی از رویکردهای نظریه توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰ توسط چمبرز مطرح و در دهه ۲۰۰۰ مورد توجه جدی قرار گرفته است، نظریه توسعه روستایی، پس از اواسط قرن بیستم از ۳ بدنه فکری اصلی جمعیت و تکنولوژی، توسعه کشاورزی و نظریه های اقتصاد سیاسی عبور کرده است و به رویکردهای جدیدی مانند معیشت پایدار، حکمرانی خوب، کاهش فقر و غیره متمرکز شده است (بیگز)^۴ و همکاران، ۲۰۰۱) در این میان رویکرد معیشت پایدار به عنوان یکی از رویکردهای جدید توسعه پایدار روستایی، شیوه ای برای اندیشیدن و تلاش برای دستیابی به توسعه است که در اواخر دهه ۱۹۸۰ با هدف پیشرفت و در جهت فقرزدایی از اجتماعات روستایی به وجود آمده و تمرکز بر رویکرد معیشت پایدار روستایی به ۳ دلیل اهمیت یافت: اول اینکه پیش نیاز برای بقای جمعیت انسانی است، دوم اینکه شرط لازم برای کشاورزی خوب و مدیریت پایدار است و سوم اینکه ابزاری برای پیشگیری از فرایند مهاجرت شهری از روستاهاست (کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، ۱۹۸۷).

^۱ shen

^۲ carney

^۳ Conway

^۴ Biggs& Ellis

در رویکرد معیشتی منابع به پنج گروه ۱. سرمایه های انسانی (مهارت، آموزش، سلامت)؛ ۲. سرمایه های فیزیکی (ابزار، تجهیزات، وسایل حمل و نقل، بازار فروش)؛ ۳. سرمایه مالی (پول، پس انداز، دسترسی به وام و قرض)؛ ۴. سرمایه های طبیعی (زمین، آب، دام)؛ و ۵. سرمایه اجتماعی (شبکه ها و اتحادیه ها)، تقسیم می شوند که اعضای خانوار به آن دسترسی دارند یا مالک آن هستند (چمبرز و جردن، ۱۹۹۱).

راهبرد معیشتی: شامل افزایش درآمد، کاهش آسیب پذیری، افزایش رفاه، بهبود امنیت غذایی و استفاده پایدار از منابع طبیعی است (دانهیو^۱ و بیگز، ۲۰۱۵). هر چند که رویکرد معیشت پایدار در کشورهای پیشرفته شروع و شکل گرفته است اما به عنوان ابزاری برای بهبود وضعیت معیشتی مردم در بیشتر کشورهای فقیر و یا در حال توسعه مدنظر بوده است. در سال های اخیر، تعداد زیادی از مطالعات به بررسی جنبه های مختلف معیشت روستایی، که شامل قابلیت ها دارایی ها و فعالیت های مورد نیاز برای یک زندگی هستند را بررسی کرده اند (یانگ^۱ و همکاران، ۲۰۱۶).

سرمایه ها و انواع آن

سرمایه، معنای گسترده تری از آنچه ما می اندیشیم دارد. سرمایه، تنها شامل مال، ثروت، پول و دارایی نیست، بلکه توانایی ها، استعداد ها، علاقه مندی ها و حتی بینش یک فرد نیز جزء سرمایه های او به شمار می رود؛ سرمایه هایی که برای یافتن آن ها باید درکی عمیق و بینشی وسیع داشت. (بوردیو^۲، ۱۳۸۴) سرمایه را کار انباشته تعریف می کند. به نظر بوردیو: سرمایه هر منبعی است که در عرصه خاصی اثر می گذارد و به فرد امکان می دهد که سود خاصی را از طریق مشارکت در رقابت بر سر آن به دست آورد. دریافت بوردیو از سرمایه، وسیع تر از معنای پولی سرمایه در اقتصاد است. از نظر او سرمایه یک منبع عام است که می تواند شکل پولی یا غیر پولی و همچنین ملموس یا غیر ملموس به خود بگیرد.

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی، اشاره به منابعی دارد که افراد به واسطه حضور یا تعلقشان به یک گروه اجتماعی به آن ها دسترسی می یابند. این گروه می تواند به بزرگی ملت یا به کوچکی خانواده باشد. منابع نیز می تواند شامل اشیاء ملموس یا غیر ملموس باشد، فرد دارای سرمایه اجتماعی زیاد، کسی است که شبکه روابط وسیعی دارد؛ یعنی با افراد بسیاری در تماس است. این روابط از عمق، صمیمیت و اعتماد قابل توجهی برخوردار هستند و بلاخره افرادی که شخص با آن ها در ارتباط است، دارای میزان قابل اعتنائی از سرمایه های فیزیکی، انسانی و فرهنگی هستند (عربشاهی، ۱۳۸۶).

ابعاد سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی را می توان حاصل پدیده های ذیل در یک سیستم اجتماعی دانست: اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی، گروه های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی (فلورا، ۱۹۹۹).

۱- اعتماد متقابل

^۱ Dnhohue & biggs

^۲ Wang

اعتماد سهم بسیار مهمی از فرایندهای سازمانی نظیر عقد قراردادها، انجام مذاکرات و نظارت مستمر بر عملکرد واحدها دارد، بنابراین تلاش در جهت افزایش آن می تواند بسیاری از هزینه های مربوط به فعالیت های ذکر شده را کاهش دهد و بهره وری سازمانی را افزایش دهد (علوی، ۱۳۸۰).

۲- ارتباط متقابل

ارتباط متقابل فرآیند مبادله کالا یا خدمات میان فرد یا گروهی با فرد یا گروه دیگری که قبلاً از خدمات آن ها استفاده کرد، می باشد. روابط متقابل از طریق نرم ها و هنجارها هدایت می شوند؛ به طوری که فرد یا گروهی که دست به مبادله تعامل می زند، می داند که برخورد های اجتماعی او را وارد این فرآیند کرده است (کلمن، ۱۹۹۸). هنجارها و نرم های ارتباط متقابل بر حسب نوع شبکه می توانند متغیر باشند. هر چه روابط در شبکه کمتر قانون مند و تبادل طولانی مدت تر باشد، ارتباط متقابل دارای انعطاف پذیری کمتری خواهد بود، مانند: ارتباط متقابل در درون خانواده.

۳- گروه های اجتماعی

یکی از مفاهیم مهم در تبیین مفهوم گروه ها، شبکه اعتماد و شعاع اعتماد است. شبکه اعتماد زمانی به وجود می آید که گروهی براساس اعتماد متقابل به یکدیگر، از اطلاعات، هنجارها و ارزش های یکسانی در تبادلات فی ما بین خود استفاده کنند. از این رو، اعتماد بین نقش زیادی در تسهیل فرآیندها و کاهش هزینه های مربوط به این گونه تبادلات دارد. شبکه اعتماد می تواند بین افراد یک گروه و یا بین گروه ها و سازمان های مختلف به وجود می آید، بنابراین در یک نتیجه گیری می توان گفت که هرچه یک گروه اجتماعی دارای شعاع اعتماد بالاتری باشد سرمایه اجتماعی بیشتری نیز خواهد داشت. چنانچه اگر یک گروه اجتماعی برون گرایی مثبتی نسبت به اعضای گروه های دیگر داشته باشد، شعاع اعتماد این گروه از حد داخلی آن فراتر می رود (علوی، ۱۳۸۰).

۴- هویت اجتماعی

تاجفل هویت اجتماعی را با هویت گروهی پیوند می زند و عضویت گروهی را متشکل از سه عنصر می داند:

۱. عنصر شناختی: آگاهی از این که فرد به یک گروه تعلق دارد.

۲. عنصر ارزشی: فرض های در مورد پیامدهای ارزشی مثبت یا منفی عضویت گروهی.

۳. عنصر احساسی: احساسات نسبت به گروه و به افرادی دیگری که رابطه ای خاص با آن گروه دارند.

بر این اساس هویت اجتماعی از دیدگاه تاجیک (۱۳۸۴) عبارت است از: آن بخش از برداشت یک فرد از خود که از آگاهی او نسبت به عضویت در گروه های اجتماعی سرچشمه می گیرد؛ همراه با اهمیت ارزشی و احساسی وابسته به آن عضویت. از این منظر می توان هویت اجتماعی را نوعی خودشناسی فرد در رابطه با دیگران دانست. این فرآیند مشخص می کند که شخص از لحاظ روانشناختی و اجتماعی کیست؟ و چه جایگاهی دارد؟

۵- احساس مشترک از آینده

در این الگواققتصاد طبیعت و انسان به طور همزمان مورد توجه قرار هستند و مدیران با استفاده از این الگو باید تلاش کنند که نوعی تقارب و همگرایی در سه دیدگاه اقتصادی، انسانی و زیست محیطی به وجود آورند و با این نگرش، به استقبال آینده بروند (حق شناس، ۱۳۸۶). بنابراین از نظر فرنچ، مسولیت اجتماعی وظیفه ای است بر عهده موسسات تا بر اجتماعی که در آن کار می کنند، اثرات سوء نگذارد، نوع این وظایف به طور روشن تعریف نشده، اما در کل مشتمل بر وظایفی است همچون: آلوده نکردن محیط، آگاه کردن مصرف کننده از کیفیت محصولات یا خدمات، قائل نشدن در استخدام، اخلاقی عمل کردن و بالاخره مشارکت مثبت در زندگی افراد جامعه (فرنچ، هیز^۱، ۱۳۷۱).

۶- کار گروهی

معمولا زمینه های کار گروهی و مشارکت به صورت زیر تقسیم بندی می شود:

الف) مشارکت در تصمیماتی که در خصوص مسائل فنی اتخاذ می شود.

ب) مشارکت در زمینه های امور سیاسی و اجتماعی.

ج) مشارکت در تصمیم هایی که در زمینه های عمومی اتخاذ می شود.

سرمایه انسانی

سرمایه انسانی به فاکتور هایی نظیر تحصیلات، معلومات و آموزه ها و مهارت های کاری اطلاق می شود که اگر چه سرمایه متعارف یا (فیزیکی) نیستند، اما قابلیت تبدیل به آن را دارند، اهمیت این سرمایه به حدی است که آن را مکمل سرمایه فیزیکی می دانند و از سرمایه انسانی، به عنوان ابزاری برای رسیدن به سرمایه اجتماعی یاد می کنند. این سرمایه برای سرمایه گذاری در دانش و مهارت های تکنیکی یا بازده مورد انتظار تاکید دارد و بر ویژگی های کیفی انسان اعم از آموزش، تخصص، مهارت، دانش، خلاقیت و نو آوری و... اطلاق می شود. (صالحی هیکوئی، ۱۳۸۴؛ باقری، ۱۳۸۵).

ابعاد سرمایه انسانی

۱. آموزش ۲. مهارت ۳. ارزش ها ۴. سلامتی ۵. رهبری

سرمایه فیزیکی

سرمایه فیزیکی، با ایجاد تغییرات در مواد برای شکل دادن به ابزار هایی مانند؛ ماشین آلات و سایر وسایل تولیدی تجسم یافته که کار تولید و فعالیت های مربوط به تولیدات را تسهیل می کنند (کلمن ۱۳۷۷: ۴۶۲).

ابعاد سرمایه فیزیکی

۱. مسکن ۲. ابزار و ماشین آلات ۳. ماشین آلات و ادوات کشاورزی ۴. راه های ارتباطی ۵. وسایل خانگی

سرمایه طبیعی

^۱ Ferench et al

سرمایه طبیعی به منابع طبیعی گفته می شود که می توانند به عنوان مواد خام در یک فرآیند استفاده شوند. به عبارتی سرمایه طبیعی هم فراهم کننده منابع تجدید شدنی و هم تجدید نشدنی طبیعی است. این سرمایه توسعه پایدار، و اکو سیستم های پایدار با اجتماع سود آور چند گانه را مد نظر قرار می دهد (فلورا، ۲۰۰۰).

ابعاد سرمایه طبیعی

۱. هوا ۲. آب ۳. خاک ۴. گیاهان و حیوانات ۵. دورنما و چشم انداز

سرمایه های مالی

سرمایه مالی بودجه هایی هستند که می توانند در کالاهای تولیدی سرمایه گذاری شوند.

از نظر فلورا، سرمایه مالی عبارت است از؛ شکل هایی از پول برای افزایش ظرفیت واحد هایی که دسترسی دارند، بود و مزیت سرمایه مالی در این است که به آسانی قابل اندازه گیری است و تمایل برای قرار دادن دیگر سرمایه ها در داخل واژه سرمایه وجود دارد (فلورا، ۲۰۰۰).

ابعاد سرمایه مالی

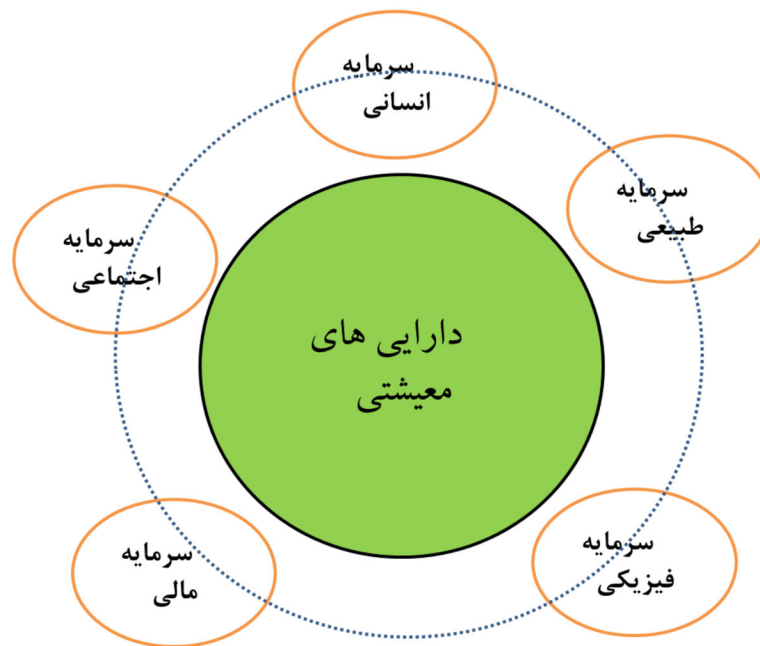
۱. بدهی سرمایه ۲. ارزش سرمایه ۳. درآمد مالیاتی ۴. پس انداز ۵. تخفیف مالیاتی ۶. اهداء (بخشش

راهبردهای معیشتی

با وجود سایر بلایای طبیعی و برای جلوگیری از افزایش خسارات از راهبرد های معیشتی ها به شکل های متنوعی استفاده می شود. سرمایه ها نقش به سزایی در این امر دارند، سرمایه به مجموعه دارایی ها یا آنچه روستاییان در اختیار دارند اشاره می کند، بدین سان که ماهیت تلقی از آن دارایی ها و آسیب پذیری محتمل هر سیستم در قبال آن ها چگونه است این برخورداری شامل دارایی های ملموس (زمین و نیروی کار) و دارایی های غیر ملموس مانند روابط اجتماعی و خانوادگی و اساس آن چیزی است که برای دسترسی به مجموعه دارایی ها در سیستم های مختلف لازم است (گران^۱، ۲۰۰۰: ۳). در تقسیم بندی کلان سرمایه های معیشتی خانوار در قالب پنج گروه شامل سرمایه طبیعی، سرمایه مالی، سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی قرار دارد که این سرمایه ها هر کدام در جای خود می تواند برای حل بحران خشکسالی چاره ساز باشند (الاشا^۲، ۲۰۰۵: ۸). بنابراین با توجه به این مطالعه استفاده از سرمایه های پنج گانه در شرایط خشکسالی می تواند کمک شایانی را برای مقابله با این بحران ارائه دهد که خانوار های روستایی با به کار بردن بهترین راهبرد های موجود توان معیشتی بالا تری را داشته باشند. بنابراین با توجه به مطالعات انجام شده در این راستا لازم به داشتن یک چارچوب است که در این تحقیق از چارچوب پنج ضلعی معیشت پایدار استفاده شده است (کارنی، ۱۹۹۸).

^۱ Geran

^۲ Elasha

شکل ۱. پنج ضلعی معیشت پایدار

ساختارها و فرایندها

ساختارها و فرایندهای دگرگون ساز، بر چگونگی ترکیب و استفاده از دارایی ها و راهبردها جهت دستیابی به دستاوردهای سودمند معیشتی (مانند درآمد و رفاه بیشتر، امنیت و امکانات بیشتر) تأثیر گذار هستند (بونزایر^۱ و همکاران، ۲۰۰۷). در تقسیم بندی خود ۳ گروه را به عنوان ساختارها و فرایندهای تحول زا معرفی می کند: روابط اجتماعی، نهادها، سازمان ها.

پیامدهای معیشتی

چارچوب معیشت پایدار نیز نتایج معیشتی است که شامل موفقیت ها و هدف هایی هستند که راهبردهای معیشتی (از طریق دارایی های معیشتی) به آن ها دست می یابند. نتایج همواره راهی برای ارزیابی پایداری معیشت هستند. پیامدهای معیشتی دستاوردها و خروجی های اقدامات معیشتی است. پیامدها می تولد در ایجاد انگیزه در تعیین فعالیت ها کمک کند (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۰) پیامد معیشتی (نتایج معیشتی) می تواند شامل درآمد بیشتر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب پذیری، کاهش نابرابری، بهبود امنیت غذایی، پایداری محیط زیست با استفاده پایدار از منابع طبیعی باشد که باعث بهبود ارزش و منزلت انسانی می شود (سرات^۲، ۲۰۰۸: ۴). در نهایت باید توجه داشت که معیشت در بسترهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شکل گرفته است که تغییرات زمینه معیشت ممکن است در آمرار معاش موجود ایجاد کرده و یا فرصت های جدیدی را خلق کند (عبداله زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

نتیجه گیری و پیشنهاد

اتکای شدید بر کشاورزی و درآمدهای حاصل از آن و نداشتن منابع اشتغال و درآمد غیر از کشاورزی، موجب اقتصاد ضعیف و آسیب پذیر است. بخش کشاورزی به دلیل محدودیت و غیرقابل افزایش بودن مقدار زمین ها، امکان افزایش درآمد چندانی ندارد و

^۱ Boonzaeir & Glavovic

^۲ Serrat

جست و جو برای پیدا کردن منابع درآمدی دیگر با توجه به توان‌ها و موانع هر منطقه از کشور، برای تنوع بخشی اقتصادی به اقتصاد روستایی به منظور افزایش توان نگه داشت جمعیت روستاها و به عبارتی برای پایداری جمعیت روستایی ضروری است. تنوع، شالوده و اساس ثبات و پایداری است و پایداری فقط هنگامی پدید می‌آید و باقی می‌ماند که سیستم دارای تنوع در اجزا باشد و در نهایت تنوع کارکردی خود را در جهت ثبات، حفظ نماید. افزایش تنوع؛ پیچیدگی ذاتی سیستم‌ها را افزایش می‌دهد و از این طریق فرایندهای آن را تقویت می‌کند، در واقع می‌توان گفت، آنتی تن ناپایداری؛ ایجاد تنوع می‌باشد. که راهبرد های معیشتی سبب این تنوع و پایداری در توسعه روستایی و توسعه پایدار می‌شوند.

منابع

- ابراهیمی، م. ۱۳۹۱. مدیریت توسعه روستایی، انتشارات آموخته چاپ اول، صص ۱۱-۱۲-۱۳-۱۶-۲۱.
- باقری، ل. ۱۳۸۵. تاثیر الگوی استفاده از اینترنت بر سرمایه اجتماعی و انسانی شبکه، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- بورديو، پ. ۱۳۸۴. شکل‌های سرمایه در سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، گردآوری کیان تاجبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، نشر شیرازه.
- تاجیک، م. ۱۳۸۴. روایت هویت و غیریت در میان ایرانیان، تهران: نشر فرهنگ گفتمان توسعه پایدار مطالعات و پژوهش دانشکده ادبیات و علوم انسانی، پاییز و زمستان، ۳۱-۳۰، صص ۱-۱۴.
- جمعه پور، م. احمدی، ش. ۱۳۹۰. تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)، پژوهش‌های روستایی، سال ۲، شماره ۱: ۳۳-۶۱، ۱۸.
- حق شناس، ا. و دلوی، م. شفیعیه، م. ۱۳۸۶. نقش سرمایه اجتماعی در توسعه، شماره، ۱۸۸.
- رکن الدین افتخاری، ع. و مهدوی، د. و پورطاهری، م. ۱۳۹۰. ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی فرهنگی ایران با تکیه بر پارادایم توسعه پایدار، شماره ۱۴، صص ۱-۴۰.
- صالحی هیکوئی، م. ۱۳۸۴. بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی شبکه و اعتماد بین شخص و جنسیت، به راهنمایی سوسن باستانی، پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه الزهراء (س).
- عربشاهی. ۱۳۸۶. بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه، کاشمر-توسعه.
- علوی، ب. ۱۳۸۰. اعتماد، اجتماع و جنسیت بررسی تطبیقی اعتماد متقابل در بین دو جنس، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، شماره ۴۴.
- فرج زاده، م. ۱۳۸۴. خشکسالی از مفهوم تا راهکار، انتشارات سازمان جغرافیایی و وزارت دفاع و پشتیبانی.
- فرنچ، د. و هیز، س. ۱۳۷۱. فرهنگ مدیریت، ترجمه ممد صائبی، تهران: انتشارات مرکز آموزش و مدیریت دولتی، چاپ اول، تهران.
- کریم، م. ۱۳۹۴. اقتصاد و توسعه روستایی، انتشارات نور علم تهران، چاپ اول، صص ۶-.

کلمن، ج. ۱۳۷۷. بنیاد های نظریه اجتماعی ، ترجمه منو چهر صبوری، تهران: نشر نی.

مطیعی لنگرودی، ح. قدیری معصوم، م. رضوانی، م. نظری، ع. ۱۳۹۰. تاثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان (مطالعه موردی: شهرستان آق قلا)، پژوهش های جغرافیای انسانی، زمستان ، صص ۶۷-۸.

نصیری، ح. ۱۳۷۹. توسعه پایدار، چشم انداز جهان سوم. تهران: فرهنگ و اندیشه.

APO, ۲۰۰۵. "APO study meeting on enhancing food certification system for better marketing". ۷
۱۱, Islamabad, Pakistan.

Carney, D. ۱۹۹۸. Sustainable Rurale Livelihoods: What Contribution Can We Make. London: DFID.

Chambers, R. ۲۰۰۵. Ideas for development. Earth Scan Publication, London, Sterling VA.

Chambers, R.& Conway, G. ۱۹۹۲. Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the ۲۱st century. (IDS Discussion Paper No. ۲۹۶), Brighton: Institute of Development Studies (UK).

Davies, Susanna and Hossain, Naomi. ۲۰۰۴. "Livelihood adaption, public action and civil society: a review of the literature". IDS Working Paper No. ۵۷.

Donohue., & Biggs, E. ۲۰۱۵. Monitoring socio-environmental change for sustainable development: Developing a multidimensional livelihoods index (MLI). Applied Geography. ۶۲, ۳۹۱-۴۰۳.

Elasha, B.O. et al., ۲۰۰۵, Sustainable Livelihood Approach for community resilience to Climate Change: case studies from Sudan, AIACC Working paper, No. ۱۷.

Ellis, F. ۲۰۰۰. Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries. Oxford: Oxford University Press.

Ellis, F. Biggs, S., ۲۰۰۱. Evolving Themes in Rural Development ۱۹۵۰-۲۰۰۰, Development Policy Review, Overseas Development Institute, Published by Blackwell Publishers, Vol. ۱۹, pp. ۴۳۷-۴۴۸.

Folkman, S. ۲۰۰۰. Personal control and coping processes: A theoretical analysis, Journal of personality and Social Psychology, ۴۶ (۴): ۸۳۹-۸۵۲.

Geran, Jean M., ۲۰۰۳. Growth, Crisis and Resilience: household responses to economic change in rural Southeast Asia Evidence from Northern Thailand, Working Paper No. ۱.

Glavovic, B. & Boonzaeir, S. ۲۰۰۷. Confronting coastal poverty: Building sustainable coastal livelihoods in South Africa, Ocean & Coastal Management, ۵۰: ۱- ۲۳.

Mobaiw, J.E. & Stronza, A. ۲۰۱۰. The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta, Botswana, Journal of Sustainable Tourism, (۵) ۱۸: ۶۳۵- ۶۵۶.

Serrat, O. ۲۰۰۸. The Sustainable Livelihoods Approach, Manila: ADB.

Shen, F. Hughey, K. & Simmons, D. ۲۰۰۸. Connecting livelihoods approach and tourism: A review of the literature toward integrative thinking. Lincoln university.

Wang, C., Yaoqi, Z., Yusheng, Y., Qichun, Y., John, K., Yecheng, X., & Linglin, X., ۲۰۱۶. Assessment of sustainable livelihoods of different farmers in hilly redsoil erosion areas of southern China. *Ecological Indicators*, ۶۴, ۱۲۳-۱۳۱.

World Bank, ۲۰۰۸. World development report ۲۰۰۸: Agriculture for development.

Abstract

One of the most important new analytical approaches in rural development is the sustainable livelihood approach, which has been given attention in recent years for the purpose of rural development and poverty reduction. Sustainable rural livelihood is one of the approaches that tries to solve the problem of poverty and vulnerability of rural households. The sustainable livelihood approach has been one of the best ways to deal with the development of rural areas in the past years and is one of the new analytical approaches in the field of development. It is rural. Livelihood strategies include the successes and goals that are achieved through livelihood assets, among the livelihood strategies are the five capitals (human, financial, natural, physical, social) which are among the most important pillars of livelihood strategies. considered Sustainable livelihoods have started and formed in developed countries and should be considered as a tool to improve the living conditions of people in poorest or developing countries, and it should be used as a strategy for rural development.

Keywords: rural development, sustainable livelihoods, livelihood strategies, livelihoods